ध्यात्। उत्तरां पुरुषस्योपरि ॥१॥ प्राणो नाम शरीरान्तर्वर्तमानो वायुः स हि आत्मनोऽर्थे (!) स्वयमातृन्ते आतर्दनं कुरुते शरीरान्तर्नाडीष्ववकाशं कृत्वा प्रवर्तते ॥२॥ प्रतिष्ठारूपमङ्गं स्वयमभिपद्य गृहीत्वा ॥३॥ य एष इष्टकासंघातरूपोऽग्निश्चीयते । सा एषा इदानीमुपधीयमाना प्रथमा स्वयमातृण्णा । अस्य पुरुषरूपस्य प्रजापतेरात्मनः स्वस्य यदेतत्प्रतिष्ठालक्षणमङ्गं एष इति पुंलिङ्गव्यत्ययः (!) तदस्मिन्प्रजापतौ प्रतिनिहितवान्भवति (°पते च ते निहि°) ॥४॥ प्रजापतिशब्देन तद्विशिष्टं मन्त्रं लक्षयित्वा तेन लक्षितलक्षणया सर्वे मन्त्रा लक्ष्यन्ते प्रजापतिर्ह्येवेत्यनेन लक्षितलक्षणाकारणमुच्यते यतः प्रजापतिः स्वयमात्मनः एतत्प्रतिष्ठालक्षणमङ्गं प्रत्यधत्त अतस्तत्प्रतिष्ठात्मकस्वयमातृण्णोपधानमन्त्रेऽपि तत्सम्बन्धप्रतीतिर्यथा स्यादिति प्रजापतिनोपदध्यादित्युक्तम् ॥५॥ इयं पृथिवी ॥६॥ दद दाने ॥७॥ तिस्रः स्वयमातृण्णाः पृथिव्यन्तरिक्षद्युलोकात्मिकाः । अस्यां प्रथमायां स्वयमातृण्णायां भूरिति व्याहृत्या साम गायेत् तद्व्याख्यानं तूत्तरत्राष्टमकाण्डावसाने (८.७.४.१.) प्रपञ्च्यते ॥८॥ लोके पुरुषस्योपरि पाषाणे निहि[ते] तस्य महानुपरोधो जायते । स्वयमातृण्णायाः पाषाणात्मकत्वात् ॥९॥ इष्टकाशब्दो मृन्मयेष्टकासु मुख्यः दूर्वायां (पूर्वा°) तूपधानसामान्याद्गौणः । पशुपुष्टिसाधनत्वेन दूर्वाणामपि पशुवत्तदुपधाने पशूनामेवोपधानं कृतम् । अनन्तर्हितैः अव्यवहितैः स्वस्य तेष्वनुप्रवेशादनन्तर्हितत्वम् तादृशैर्यैः पञ्चभिः पशुभिरन्यत्रोपजगाम ते पशव एते दूर्वेष्टकात्मकाः (see ६. २. १. ३.) ॥१०॥ अशीयन्त अपतन् ॥११॥ यतो द्वे देवते एतामपश्यतामत एव द्वाभ्यां यजुर्भ्यामुपधीयते ॥१६॥ स हिरण्मयः पुरुषोऽस्य यजमानस्य देवत्वप्रयुक्त आत्मा शरीरम् द्वियजुरिष्टका मनुष्यत्वप्रयुक्त आत्मेत्यर्थः हिरण्मयत्वात्पुरुषस्य दैवशरीरत्वं मृन्मयत्वाद्द्वियजुषो मानुषशरीरात्मत्वम् ॥१७॥ अमूं हिरण्मयपुरुषलक्षणामिष्टकाम् । नावशेषयेत् । तर्हि मानुषशरीररूपद्वियजुरिष्टकाया अपरिशेषणात् ॥१८॥ यजमानस्य हिरण्मयपुरुषो दैवं शरीरं द्वियजुस्तु मानुषमित्युक्तम् तयोर्मध्ये स्वयमातृण्णादूर्वेष्टकयोरुपधानेन व्यवधानाच्छरीरद्वयस्यापि प्राणेन कथमव्यवच्छेद इति याज्ञिकानां प्रश्नमवतारयति ॥२०॥ एताभ्यां मन्त्राभ्यां द्वियजुषमुपदध्यात् ॥२१॥ अमुत्र द्युलोके ॥२२॥ अण्डशब्दात्स्वार्थिकोऽण्प्रत्ययः आण्डाविति पुरुषसम्बन्धिनौ वीजे उच्येते ॥२४॥ स्वयमातृण्णा-इव विश्वज्योतिषोऽपि तिस्रो विद्यन्ते । अस्मिन्लोके यत्किं च ज्योतिरस्ति तत्सर्वमग्निमयमेव । अन्तरेव अन्तरा इवेति पदविभागः इवशब्द एवकारार्थः अनयोर्लोकयोर्मध्ये ॥२५॥ यतः प्रज्ञा ज्ञानशक्त्या पदार्थान्प्रकाशयति तस्मात्प्रज्ञा विश्वज्योतिः ॥२६॥ सर्वस्माऽउ वाऽएतस्मै सर्वस्य खल्वेतस्य लोकस्य षष्ठ्यर्थे चतुर्थी प्राणः आश्रयो (?आसास्यो) भवतीति शेषः अपानो व्यानश्चेति प्राण एव वृत्तिभेदभिन्नः ॥२८॥ अत्र प्रथमायां चितौ । अस्य प्रजापतेरात्मनः एतदिष्टकाद्वयलक्षणं यदङ्गमस्ति तदस्मिन्नवयवे प्रथमचितिलक्षणे एतेन पुनः प्रदधाति ॥३०॥ चयनस्थलस्य पूर्वभागे ॥३२॥ निर्भर्त्सनादिविशिष्टया वाचैव ॥३४॥ वामं वननीयं वस्तु प्राणाः सर्वैराशास्यमानत्वात् । इयं पृथिवी वामभृत्संज्ञा तदात्मिकाप्यषाढा वामभृत्संज्ञा । वाग्वामभृदिति तदात्मिकाषाढापि वामभृत् ॥३५॥ तां नान्ययेति पुरस्तान्नामषाढां प्रति अन्यया मन्त्रवत्येष्टकयोपधानं न सम्पादयेत् ॥३६॥ अपस्यानामन्नात्मकत्वं तद्विधायकब्राह्मणेऽभिधास्यते (८. २. ३. ६.) ॥३७॥ दूर्वेष्टकादीनां स्वयमातृण्णायाः प्राग्भागऽउपधाने कारणमाह तदाङ्गरिति